

Лінгвістичні та екстралінгвістичні фактори неологізації мови

На тлі бурхливого розвитку міжнародного співробітництва, глобалізаційних процесів суттєво зростає роль перекладацької діяльності. Фахове оволодіння іноземними мовами істотно розширюють комунікативні можливості. Та й сама стратегія долучення до Болонських ініціатив з усією гостротою ставить завдання якісної підготовки перекладачів. Назагал, переклад, як особливий вид діяльності, є одним із основних і загальноприйнятих засобів міжнаціональної комунікації, за якої перекладач стає посередником в обміні не лише науковою інформацією, а й духовним надбанням націй і народів. Як зазначає В.фон Гумбольдт, “через многообразие языков для нас открывается богатство мира и многообразие того, что мы познаем в нем; и человеческое бытие становится для нас шире, поскольку языки в отчетливых и действенных чертах дают нам различные способы мышления и восприятия” [1, с. 349].

Чільне місце в лексичному складі будь-якої мови посідають неслогізми – новоутворення, котрі формують лексичне поле мовлення та становлять особливі труднощі перекладу, обумовлені, передусім, відмінностями мовних культур. Наразі актуалізуються лексико-семантичні дослідження функціонування неологічних конструкцій в різних мовах.

Істотний внесок в розвиток неології зробили такі відомі вчені як А.Вежицька, В.Карабан, М.Кочерган, В.Манакін, О.Суперанська та ін., однак говорити про теоретико-методичне забезпечення підготовки перекладачів наразі не доводиться. Тож за мету нашої розвідки маємо окреслити соціокультурну обумовленість неологізмів та особливості їх перекладу.

Вихідним пунктом нашого дослідження є положення, що мова не є якоюсь історичною константою, вона динамічна, підвладна впливу як лінгвістичних, так і екстралінгвістичних чинників. Наприклад, лексичний аналіз німецької мови свідчить про глибокі корені, якими вона сягає ще в латину, про широке поле діалектів, які сформувалися під впливом інших мов – англійської, французької тощо.

Відомо, що в різних регіонах Німеччини мовлення різоче відрізняється своїми діалектами і навіть самим способом побудови речення. Скажімо, представник берлінського регіону скаже: “Ich geh nu nach Schule”, а бременець скаже: “Ich gehe mal eben bei zu”. Однак діалекти не становлять таких труднощів в перекладацькій діяльності як сучасні неологізми, позаяк діалекти характеризуються усталеністю лексики, яка увійшла у загальний вжиток, в той час як лексика неологізмів вкрай динамічна та надто чутлива до будь-яких соціокультурних трансформацій. В широкому розумінні під неологізмами маються на увазі слова, словосполучення, фразеологізми, сленгізми, жаргонізми, оказіоналізми, абрєвіації тощо, що перебувають в загальному вжитку, однак ще не включені до нормативної мови. З часом частина з них трансформуються в нормативну лексику, а решта набуває статусу архаїзмів та вибуває із обігу.

Способи утворення неологізмів є відбитком історичної епохи, становлячи культуроспецифічну лексику нації. Виникнення, функціонування та трансформація мови є неперервним процесом і відбувається як за рахунок різного роду запозичень, так і, головню, за рахунок внутрішніх ресурсів мовної системи – словотворчих процесів та переосмислення уже існуючих значень. Наразі опанування фахом перекладача передбачає володіння не лише літературною мовою, а й “живим” народним словом, здатність точної передачі значення та значимості кожного слова та його емоційного навантаження. В наші дні близько семидесяти відсотків запозичень німецької мови – вживані переважно в молодіжному середовищі -- становлять англїцизми. Йдеться як про безпосередні запозичення, так і про морфологічну асиміляцію.

Серед сленгізмів істотний відсоток займають так звані “модні прикметники”, котрі виражають почуття захоплення, задоволення тощо: famos, kolossal, super, grell, krass, allerliebste, fett. Або ж неологізми породжені музичною молодіжною культурою на кшталт утворень від джазового ритму der Beat: Beatkonzert, Beat-Gruppe, Beat-Mode, Musik-box, Fisch-Bar, Einbaumöbel Raumsparbett і т.д. Зазначене накладає на перекладача додаткові вимоги щодо знання молодіжної культури, останньої моди.

Широкий прошарок новоутворень становлять авторські неологізми, – так звані оказіоналізми (від лат. Occasionalis, що означає “випадковий” або вживаний незвично). Утворення цього типу спочатку функціонують лише в певному авторському контексті, а вже з часом більшість з них легімітизуються в нормативній мові. Наприклад, англїйські слова consolidate, disregard, sensuous своїм походженням завдячують Спенсеру, Мору, Мільтону. Тож перекладач має розумітися і на літературних, публіцистичних творах та авторських новоутвореннях – оказіоналізмах.

Потрібно сказати, що масив неологізмів далеко не вичерпується вище перерахованими. Істотне поповнення лексичного масиву становлять біблійні теми та міфологія, а сьогодні ще й новоутворення, покликані до життя інформаційними технологіями: Computer, Prisma, Teenager, Login; лексичні одиниці, безпосередньо пов’язані із комп’ютеризацією: BASIC, Fortran, liveware, computerman, computerize та безліч інших.

І, зрештою, не можемо оминати увагою обсяг новоутворень, які увійшли в мовленнєву практику як скорочення на кшталт Zoo замість Zoologischen (Garten), Auto замість das Automobil, Labor –Laboratorium і т.д.– нім.).

Можна було б говорити і про жаргонізми, котрими так насичене просторіччя певних соціальних груп, утворених, здебільшого, на професійній основі. Однак і вже наведеного матеріалу достатньо для певних узагальнень щодо теоретико-методичного аналізу змісту перекладацької діяльності.

Оволодіння мовно-мовленнєвою майстерністю перекладача – це здатність до передачі думки завдяки бездоганному володінню усім спектром засобів вербалізованої та невербалізованої її репрезентації. Це орієнтує перекладача, з одного боку, на семантичну точність перекладу настільки, наскільки це передає суб'єктивне відображення мовлячином дійсності, його думку та не спотворює зміст інформації, а з іншого – на комунікативну наближеність до емоційного наповнення автором неологізму – в загальному контексті його повідомлення. Наразі переклад становить свого роду рефлексію аудиторів стосовно мовленнєвої ситуації мовця.

Для вірної та точної передачі думки мовника аудитор має не тільки знайти у мові перекладу найбільш схожі слова, але й надати їм оригінального оціночного та психоемоційного забарвлення, передати застосовану мовцем логічну форму. Мовлення здійснює дві ключові функції: інформативну (передачу думок) та емоційну (передачу почуттів). Саме остання і становить значну складність для перекладу, позаяк різні мови дають різні можливості для вираження емоцій, почуттів. Йдеться про те, що кожна нація бачить світ по-своєму, тому й досягнення його змістовної тотожності в різних мовах є неможливим, утім намагання наближення перекладу до оригінального змісту є неодмінною умовою лексичної компетентності перекладача. Перекладачу недостатньо знатися на сучасних неологізмах, володіти достатнім лексичним багажем, знати застосовані логічні форми, а ще треба розуміти спосіб репрезентації дійсності в іншомовній світоглядній та мовленнєвій культурі. Погодьмося з оцінкою Г. Гегеля в його рецензії на дослідження В. фон Гумбольдта в тому, що “природе вещей противоречит требование, чтобы слово языка какого-то народа... передавалось таким словом нашего, которое соответствовало бы ему в его полной определенности. Слово нашего языка дает нам наше определенное представление о соответствующем предмете и именно поэтому не представление другого народа не только с иным языком, но и с иными представлениями” [2].

В проєкції на німецьку мову культуроспецифічність проявляється в надзвичайно розвиненій синоніміці, тож віднайти відповідний іншомовний еквівалент, передати емоційне забарвлення, не спотворивши думки мовця, доволі складно. Яскравим прикладом є синоніміка дії “руху” в німецькій мові. Л.Маккензен наводить такі слова як eile, schlendere, laufe, bummle, pilgere, marschiere, schweife, stapfe, spaziere, ziene, tapere, schreite і, зрештою, gehe.

Наразі в спеціальній літературі існує визначення “безеквівалентність” як відбиток етнічно специфічної характеристики об'єктивної дійсності на понятійному та лінгвістичному рівнях, як позначення різних мовних рівнів. Безеквівалентна лексика, за визнанням О.Суперанської, головним чином виявляється серед “неологізмів, среди слов, называющих специфические понятия и реалии, и среди малоизвестных имен и названий, для которых нужно создавать окказиональные соответствия в процессе перевода” [4, с. 468]. Однак безеквівалентність жодним чином не означає принципової неможливості перекладу. Перекладознавством цілком виправдано пропонується застосування методу розчленування лексеми шляхом лінгвістичного аналізу на семантичні компоненти з наступним синтезом в описовому перекладі. “Переводчик вначале должен “освободить от языковой оболочки” обозначения, содержащиеся в исходном тексте, т.е. от значений исходного языка для того, чтобы затем “облечь их в языковую оболочку”, т.е. заново оформить их с помощью значений языка перевода” [2].

Щоб достеменно перекласти зміст оригіналу, перекладач, окрім розуміння і емоційного забарвлення слова, ще має брати до уваги внутрішню форму слова як зв'язок мислення й мовлення. Через виділення внутрішньої форми слова О. Потєбня пояснював, чому в одній і тій же мові може бути кілька слів для позначення одного й того ж предмета і, навпаки, одним словом можна позначати різні предмети.

Варто коротко зупинитися ще на одній складності перекладу неологізмів, яка стосується можливості застосування словників в будь-якій версії. Як ми уже зазначали, неологізми доволі динамічні, а немінучий консерватизм словників обумовлює запізнення щодо наповнення новими неологізмами або новими значеннями та смислами уже відомих. Та навіть якщо семантика слова й фіксується в словниках, то є лише найближчим його значенням, здебільшого безвідносно до контексту. Однак можливим є контекстуально широке поле варіації перекладу слова, семантики, далекої від її “найближчого значення” (В.Манакін), наведеного у лінгвістичному словнику. Лінгвістичні словники лише алфавітно розміщують лексичні одиниці та перелічують значення слів, а не їхні смисли, а смисли, на відміну від значень, мають тонший прояв онтологічної основи лексеми, тож словник лише сприяє лінгвістичним розвідкам перекладача. Семантика слова, що фіксується у словнику, на думку В.Манакіна, “це лише своєрідний лінгвістичний гербарій, який надає тільки найнеобхіднішу інформацію про слово та потребує певного оживлення його смислу в реальному вигляді людського спілкування, в живих мовних текстах” [3, с.6]. Перекладач же має усю багатозначність оригіналу адекватно відтворити в іншій лексиці. Тож самий досконалий словник нездатен повною мірою задовольнити потреби щодо перекладу неологізмів.

Таким чином, перекладацька діяльність – це складний поліфункціональний процес, здійснення комунікації між джерелом мови оригіналу та перекладачем, з одного боку, та перекладачем і реципієнтом – споживачем мови перекладу – з іншого. Фаховість перекладача визначається не лише знанням нормативної мови, а й володінням просторіччям, побутовою мовою, знанням можливих значень слова в різних контекстах та його емоційного забарвлення, здатністю передбачати можливе психоемоційне сприйняття

слова перекладу, а то й можливі асоціації, які воно викличе у реципієнта. Тож запропонована розвідка потребує свого розвитку. Таким перспективним напрямом нами бачиться дослідження лінгвокультурного аспекту проблеми перекладу неологізмів.

Література

- 1** Гумбольдт В. фон. Язык и философия культуры. – М.: Прогресс, 1985. – 451 с.
- 2** Косериу Э. Контрастивная лингвистика и перевод: их соотношение [Электронный ресурс]. Режим доступа: <http://www.classes.ru/grammar/166.new-in-linguistics-25/source/worddocuments/4.htm>;
- 3** Манакін В. Лексичне значення і смисл слова // Наукові записки. – Вип.53. – Серія: Філологічні науки. – Кіровоград: РВВ КДПУ, 2004. – С. 3-9.
- 4** Суперанская А. Принципы передачи безэквивалентной лексики // Великобритания: Лингвострановедческий словарь. М.: Русский язык. 1978. – С.467-480.